

14. *Lychnis* L. — kohoutek*)

Lychnis LINNAEUS Sp. Pl. 436, 1753. — Syn.: *Agrostemma* L. Sp. Pl. 436, 1753, p. p. — *Coronaria* ADANSON Fam. Pl. 2: 254, 1753 incl. — *Coccyganthe* REICHENB. Handb. 298, 1837 incl. — *Floscuculi* OPITZ Sezn. Rostl. Květ. Čes. 44, 1852, nom. nud.

Lit.: WILLIAMS F. N. (1893): The desintegration of *Lychnis*. J. Bot., London, 31: 167-171.

Vytrvalé, vzpřímené, ± statné byliny s 1 nebo více lodyhami, naspodu většinou s růžicemi listů, lysé až celé plstnatě huňaté. Lodyhy alespoň v květenství větvené, v horní části někdy lepkavé. Listy čárkovité až vejčité. Květenství různého typu — vidlany (někdy na hlavní lodyze pod koncovým vidlanem 1-2 páry vstříčných větví a květenství pak připomíná latu), vijany nebo květy nahloučené na koncích lodyh a větví. Podkališní listénce chybějí. Květy oboupohlavné, 5četné, růžové, jasně červené, tmavě červenofialové, vzácně bílé; kalich 10žilný; čepel korunních lístků celistvá, mělce vykrojená, dvoualaločná či 4dílná; pakorunka vyvinuta, lišty na nehtech scházejí; tyčinek 10; semeník s 5 episepalními čnělkami. Tobolky dokonale jednopouzdré (naspodu při stěnách bez rudimentů přepážek), mnohosemenné, 5zubé, otvírání přehrádkosečného typu (mezi čnělkami); karpofor zřetelný nebo ± chybí. Semena ledvinovitá, hrbolkatá. — Asi 20-30 druhů v mírném pásmu s. polokoule. — Protandr. Entomogam.

Poznámka: Uvedené vymezení rodu se opírá především o tyto znaky: vytrvalost, 5zubé, jednopouzdré tobolky s otvíráním přehrádkosečného typu, semena s lysým pupkem. V původním Linnéově vymezení byly do rodu *Lychnis* řazeny ty druhy, které mají 5četné gyneceum a ± členěné čepele korunních lístků; část z nich je dnes řazena do rodů *Steris*, *Silene* (popř. *Melandrium*) a *Petrocoptis*. Naopak do rodu *Lychnis* jsou řazeny některé druhy Linnéem zařazované do rodu *Agrostemma*.

- 1a Rostliny téměř lysé nebo drsně krátce chlupaté 2
b Rostliny dlouze hedvábitě až huňatě plstnaté 3
2a Listy 0,2-1,5(-2,5) cm šir., lysé, nejvýše mírně drsné; lodyhy řídce listnaté, nahoře lepkavé; květenství řídký vidlan nebo připomínající latu; květy tmavě růžové, čepele korunních lístků 4klané až 4dílné 4. *L. flos-cuculi*
b Listy 1,3-4,0(-7,0) cm šir., zvláště na rubu drsně chlupaté; lodyhy hustě listnaté, nelepkavé; květenství stažené, mnohokvěté, na koncích lodyh a větví (naspodu většinou se 2 nápadnými, listům podobnými listeny); květy jasně červené; čepele korunních lístků dvoualaločné až dvouklané 1. *L. chalconica*
3a Květní stopky 2-10 cm dl.; květy v řídkých chudokvětých vidlanech popř. vijanech, tmavě červenofialové 2. *L. coronaria*
b Květní stopky nejvýše 4 mm dl.; květy ve větším počtu nahloučeny na koncích lodyh, popř. větví, květy nachové 3. *L. flos-jovis*

Sect. 1. *Lychnis*

Byliny vytrvávající oddenky, ± bez přizemních růžic listů. Květenství stažená. Kalich měkký, bylinný.

1. *Lychnis chalconica* L. — kohoutek plamenný

Lychnis chalconica LINNAEUS Sp. Pl. 436, 1753.
Exsikáty: Extra fines: Herb. Fl. Ross., no 757.

Statné trsnaté, až 120 cm vys. byliny, obvykle s větším počtem lodyh. Primární kořen zaniká, nahrazen oddenkem s četnými adventivními kořeny, často bohatě větvenými. Lodyhy obvykle větvené, hustě listnaté, drsně chlupaté až odstále pýřité, nelepkavé. Nejdolejší listy záhy zasychající, střední a horní kopinaté, vejčité kopinaté až vejčité, 3-8(-15) cm dl., 1,3-4,0(-7,0)

cm šir., poloobjímavé, špičaté, zvláště na rubu drsně chlupaté. Květenství terminální, stažené chocholičnatý vidlan, většinou mnohokvětý. Květy jasně červené (velmi vzácně i bílé); kalich trubkovitý, ± 15 mm dl., většinou chlupatý; čepel korunních lístků dvoualaločná až dvouklaná se zaokrouhlenými úkrojky 8-10 mm dl., pakorunka vyvinuta v podobě 2 špičatých bělavých nebo červenavých zoubků. Tobolky vejcovité, 10-12 mm dl.; karpofor zřetelný, 4-6 mm dl. Semena ledvinovitá, smáčklá, ± 0,8 mm dl.; osemení šedohnědé, drobně hrbolkaté. VI-IX. Hkf.

Často pěstován v zahradách jako okrasná trvalka („hořící láska“). Občas zplaňuje (např. Chlum u Třeboně, Písek, Hluboš, Malšovice u Hradce Králové a jistě i jinde); zplanění mí-

*) Zpracovala M. Šourková.

vá přechodný charakter, může však k němu docházet opakovaně (např. Chlum u Třeboně). Původem z mírného pásma SSSR.

Sect. 2. *Pseudagrostemma* (A. BRAUN) GR. et GODR. emend. MEUSEL et WERNER

Byliny vytrvávající zachovaným tloušťným primárním kořenem, obvykle s přízemními růžicemi listů a postranními květonosnými lodyhami, většinou hustě chlupaté. Kalich tuhý, ± kožovitý.

2. *Lychnis coronaria* (L.) DESR. — kohoutek věncový Tab. 30/2

Lychnis coronaria (LINNAEUS) DESROUSSEAUX in LAMARCK Encycl. Méth. Bot. 3: 643, 1792. — Syn.: *Agrostemma coronaria* L. Sp. Pl. 436, 1753. — *Lychnis coriacea* MOENCH Meth. Pl. 709, 1794. — *Coronaria coriacea* (MOENCH) SCHISCHKIN ex GORSCHK. Fl. SSSR 6: 699, 1936.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Českoslov. Exs., no 20. — Fl. Rom. Exs., no 2206a et b. — Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 1213. — Fl. Hung. Exs., no 1285.

Byliny 30-60 cm vys., dlouze bíle huňatě plstnaté. Hlavní kořen ztlustlý, rozvětvený v několika o málo slabších kořenů postranních. Lodyhy větvené, řidce listnaté. Listy přízemních růžic eliptické až podlouhlé, v řapík zúžené nebo s čepelí ± na bázi klínovitou, sbíhavou; lodyžní listy přisedlé, obkopinaté, eliptické, vejčité kopinaté až kopinaté, horní špičaté. Květenství řídký vidlan (někdy přecházející ve vijan). Květy dlouze a velmi nestejně stopkaté, tmavě červenofialové; kalich za květu ± trubkovitý, později v obrysu ± eliptický, 17-22 mm dl., plstnatý; čepel korunních lístků obvejčitá, 11-20 mm dl., na vrcholu zaokrouhlená nebo mělce vykrojená, se špičatými tuhými bělavými výrůstky pakorunky. Tobolky elipsoidní nebo vejcovité, 12-17 mm dl.; karpofor chybí, řidčeji až 2 mm dl. Semena ledvinovitá, ca 1 mm dl.; osemení hnědé, drobně hrbokaté. VI-IX. Hkf.

$2n = 24$ (extra fines)

Druh teplých světlých lesů rozšířený od Itálie po s. Írán a Turkestán, z jv. Evropy zasahující až na j. Slovensko, kde dosahuje severní hranice svého rozšíření. V ČSR pěstován jako trvalka na zahradách („alpský koukol“), někdy snad zavlékán s vinnou révou nebo záměrně vyséván; občas zplaňuje. Trvale zplanělý v okolí Litoměřic (Radobýl a pod Kalvárií), přechodně zplaňující zjištěn i jinde (např. Prachatice, Libínské sedlo—hřbitov; Mirošov u Rokycan; Červený Hrádek—v parku; Brzina

na Sedlčansku—les Hejk; Praha-Bohnice a na Petřině; Brno-Lískovec).

3. *Lychnis flos-jovis* (L.) DESR. — kohoutek Jovišův

Lychnis flos-jovis (LINNAEUS) DESROUSSEAUX in LAMARCK Encycl. Méth. Bot. 3: 644, 1792. — Syn.: *Agrostemma flos-jovis* L. Sp. Pl. 436, 1753. — *Coronaria flos-jovis* (L.) A. BRAUN Flora 26: 368, 1843.

Exsikáty: Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., no 5349. — Fl. Exs. Austro-Hung., no 524. — Reliq. Maill., no 347.

Byliny 20-60 cm vys., hustě hedvábitě běloplstnaté. Primární kořen ztlustlý. Lodyhy krátce vystoupavé, ± nevětvené. Listy přízemních růžic obkopinaté až podlouhlé, v řapík zúžené, (3-)5-10(-15) cm dl., 1,5-2,5(-3,0) cm šir.; lodyžní listy přisedlé, podlouhlé až kopinaté, horní špičaté. Květenství terminální, stažený chocholíčnatý vidlan. Květní stopky nejvýše 4 mm dl. Květy nachové, ca 15-25 mm v průměru; kalich za květu ± trubkovitý, k bázi zúžený, 10-14 mm dl., běloplstnatý; čepel korunních lístků dvoulaločná (laloky často mělce vykrojené), (6-) 8-10 mm dl., s měkkými, na okraji trásnitě zubatými výrůstky pakorunky. Tobolky válcovitě elipsoidní až elipsoidní, 9-14 mm dl.; karpofor až 3 mm dl. Semena ledvinovitá, 0,8-1,0 mm dl.; osemení drobně hrbokaté, černohnědé. VI-VIII. Hkf.

$2n = 24$ (extra fines)

Občas pěstován pro ozdobu v zahrádkách a údajně vzácně zplaňuje (doklady však chybějí). Původem z centrálních Alp, kde roste na okrajích křovin a na travnatých místech ve vyšším horském až subalpínském stupni. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 139.

Sect. 3. *Coccyganthe* (REICHENB.) GR. et GODR. emend. MEUSEL et WERNER

Byliny vytrvávající zachovaným mírně ztlustlým primárním kořenem, se sterilními růžicemi listů na postranních ± krátkých výběžcích, které někdy kořenují, a terminálními květonosnými lodyhami, lysé nebo jen málo chlupaté. Květenství vidlan nebo květenství složené, se zřetelnou hlavní lodyhou. Kalich tenký, bylinný.

4. *Lychnis flos-cuculi* L. — kohoutek luční

Tab. 30/1

Lychnis flos-cuculi LINNAEUS Sp. Pl. 436, 1753. — Syn.: *Coronaria flos-cuculi* (L.) A. BRAUN Flora 26: 386, 1843. —

Tab. 30: 1. *Lychnis flos-cuculi*, 1a - korunní lístek. — 2. *L. coronaria*, 2a - korunní lístek.

Flos-cuculi pratense OPIZ Sezn. Rostl. Květ. Čes. 44, 1852, nom. inval.

Exsikáty: Fl. Čechoslov. Exs., no 21. — Fl. Exs. Herb. Inst. Bot. Univ. Carol., no 24. — PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1216. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 226. — Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 52. — Fl. Olten. Exs., no 219. — Fl. Siles. Exs., no 52. — Pl. Polon. Exs., no 407.

Byliny (20-)40-60 cm vys. Lodyha většinou přímá, na bázi se sterilními růžicemi na ± krátkých výběžcích, ± nevětvená, ± lysá nebo krátce nazpět chlupatá, ve střední a horní části silně lepkavá. Přizemní a dolní lodyžní listy úzce podlouhlé až obkopinaté, až 20 cm dl. a 25 mm šir., na vrcholu zaokrouhlené nebo špičaté, na bázi klínovité nebo v řapík zúžené; střední a horní lodyžní listy menší, přisedlé, obvykle ostře špičaté; všechny listy při bázi někdy dlouze brvitě. Květenství vidlan nebo zdánlivá lata. Květy 15-30 mm v průměru, na nestejně dlouhých stopkách, tmavě růžové; kalich ± trubkovitý, k bázi zúžený, 7-10 mm dl., lysý, s tmavými žilkami; čepel korunních lístků 4klaná až 4dílná (úzkrojký čárkovité, střední větší než postranní), většinou 10-15 mm dl.; výrůstky pako-runky špičaté, měkké. Tobolky kuželovitě až elipsoidně vejcovité, 6,5-8,0 mm dl.; karpofor ± nezřetelný. Semena ledvinovitá, 0,6-0,8 mm dl.; osemení hrbokaté, černohnědé. V-VII. Hkf.

$2n = 24$ (ČSR: 8. Čes. kras)

Variabilita: V ČSR zastoupen jen nominální poddruh subsp. *flos-cuculi*. Další poddruh - subsp. *subintegra* HAYEK Österr. Bot. Z. 70: 14, 1921 - se vyznačuje dvoula-ložnými čepelmi korunních lístků se zaokrouhlenými lalo-

ky se 2 zoubky při bázi na vnější straně a světle růžovými až bílými květy. Je spolu s nominální subspecií rozšířena na Balkánském poloostrově. - Proměnlivost našich rostlin není taxonomicky významná. Náhodně se vyskytují bělokvěté nebo vzácně plnokvěté exempláře, kolísá hustota odění listových bází, případně čepeli (mohou být zcela lysé až roztroušeně krátce chlupaté). Obdobně je proměnlivé i odění lodyhy; hustěji chlupaté lodyhy jsou obvykle málo lepka-vé.

Ekologie a cenologie: Vlhké až mokré louky, příkopy, světliny v olšinách apod. Pře-vážně na hlubokých, živinami bohatých pů-dách s neutrální až mírně kyselou reakcí, ale i na chudých rašelinných půdách. Nejčastěji ve společenstvech třídy *Molinio-Arrhenatheretea* (diagnostický druh řádu *Molinietalia*), řídkěji na světlinách v lužních lesích svazu *Alno-Ulmi-on*; často i na zcela antropicky ovlivněných mí-stech s vhodnými půdními podmínkami a s do-statkem vláhy (např. meliorační příkopy).

Rozšíření v ČSR: V celé ČSR od nížin až do hor hojně, od stupně supramontánního oje-diněle, převážně na antropicky ovlivněných stanovištích (max.: Krkonoše, při cestě z Lab-ské boudy na Martinovku, 1300 m). V důsledku intenzivních meliorací a přeměny luk v ornou půdu nalezišť ubývá a populace se ochuzují. — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 131.

Celkové rozšíření: Evropa, z. a stf. Sibiř, Island; adventivně Severní Amerika. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 139; MEUSEL et WERNER in FRIEDRICH et al. 1969-1979: 1161; AFE 1986: 14.

Význam: Plnokvěté rostliny vzácně jako trvalky pěstovány v zahradách pro okrasu.

15. *Eudianthe* (REICHENB.) REICHENB. — **koukolenka***

Eudianthe (REICHENBACH) REICHENBACH Nomencl. 206, 1841. — Syn.: *Lychnis* L. a) *Eudianthe* REICHENB. Fl. Germ. Exc. 824, 1832. — *Agrostemma* L. Sp. Pl. 435, 1753. p. p. min.

Jednoleté byliny. Podkališní listénce chybějí. Květy oboupohlavné, 5četné; kalich s cípy stejné konzistence jako kališní trubka, 10žilný; korunní lístky s pakorunkou, bez lišt na nehtu; tyčinek 10; semeník na vrcholu s 5 episepalními čnělkami. Tobolka 10zubá (výjimečně zubů 5, na vrcholu rozštěpených), na bázi pouzdernatá, mnohosemenná; karpofor zřetelný. Semena ± ledvinovitá. — 2(-4?) druhy v Středozeří. — Protandr. Entomogam.

Poznámka: Vzhledem k výjimečné kombinaci znaků gynecia, tobolek a jejich otvírání velmi rozmanitě zařazovaná skupina druhů (řazený do rodů *Lychnis*, *Agrostemma*, *Viscaria*, *Silene*).

1. *Eudianthe coeli-rosa* (L.) FENZL — koukolenka líbezná

Eudianthe coeli-rosa (LINNAEUS) FENZL in ENDLICHER Gen. Pl. Suppl. 2: 78, 1842. — Syn.: *Agrostemma coeli-rosa* L. Sp. Pl. 436, 1753. — *Silene coeli-rosa* (L.) GODRON in GR. et GODR. Fl. Fr. 1: 221, 1847.

Jednoleté, 25-45 cm vys., lysé, sivozelené

byliny. Lodyha ve střední a horní části větvená. Listy obkopinaté až čárkovité, špičaté. Květy v řídkém vijanu, dlouze stopkaté; kalich ± ky-jovitý, 18-25 mm dl., s vyniklými žilkami; kališ-ní cípy až 8 mm dl., špičaté; čepel korunních lístků obsrdčitá (s úzkým ostrým zářezem) nebo obvejčitá, mělce vykrojená, 10-15(-20) mm dl.,

*) Zpracovala M. Šourková.